

LIBERALİZM: SEMPTOM(SUZ) TOPLUM

Serge Lesourd¹

Türkçe çeviri: Özge Soysal

Postmoderniteyi yöneten neoliberalizm bahsini konumlandırmak için modern toplumsal düzenlenişimizi neyin temellendirdiğiyle ilgili birkaç küçük hatırlatmayla başlayacağız: Bireyin özgür seçiminde kendiliğin tam ve bütüncül gerçekleştirilişi ya da bunu daha klinik terimlerle söylersek ve psikanalizin bakış açısından değerlendirirsek, öznel tatminsizliğin geri dönüşü olarak semptomsuz bir toplum önerisi.

Liberal öğretisi kökenlerini 18.yy'ın sonunda ve 19.yy'ın başında bir yandan Pazar Yasasını (Smith A., 1776), diğer yandan Demokrasiyi ve insanlar arasındaki eşitliği (Hume D., 1748) temellendiren yazılarda bulur. Öyleyse bu devrimin insanlar arasındaki değişimlerin yönetiminde baskın kural haline gelmesi, önce Amerikan sonra da Fransız devrimlerini takiben aşağı yukarı iki yüzyıl almıştır ve bu da kutsal gücün yeryüzündeki temsillerinin, kralların, imparatorların silinerek insan topluluğuna devredilmesiyle ve bunların yerine halkın geçirildiği bir laikleşmeyle gerçekleşmiştir. 150 yılda tamamlanan bu ilk adımdan sonra Kutsal Pazarın (Dufour D.R., 2007) halkın yerine geçmesi ve dünyanın düzenlenişinde aşkın bir referans olarak cismanileşmesi ise sadece 50 yıl almıştır. Neoliberalizm, Friedrich Hayek (Hayek F., 1993) ve Milton Friedman (Friedman M., 1962) tarafından bireylerin her türlü "etki" karşısındaki özgür eylemlerine verilen öncelik olarak betimlenir ve pazara müdahale eden -buradan etkiyi anlayabiliriz- her türlü "yönetim teknikleri" absürt olarak yargılanır. Böylelikle modern liberalizmin kurucu söyleminde bireyin kontrol olmaksızın özgür gelişimine izin veren, çevre olacaktır. Kendiliğin ve zevkinin gerçekleşmesini sağlayan çevre, arzunun gerçekleşmesinin engellenmesine bağlı olan her türlü semptomatik üretimi de daima lav edecektir.

Bu siyasi proje birçok alanda gerçekleşmiş bulunmaktadır ve biz bugünkü konumuz için Roland Gori ve M.J. Del Volgo'nun *Totaliter sağlık* (Gori R. Ve Volgo J. M., 2005) üzerine çalışmalarını takiben özellikle zihinsel sağlık ve öznel ıstırap alanlarını akılda tutacağız. Bu yazarların bize mükemmelen gösterdikleri şey, neoliberalizmin pazar mekanizmalarının

¹Serge Lesourd, psikanalist, Nice Sophia Antipolis Üniversitesi klinik psikoloji ve psikopatoloji profesörü. Türkçe'de "*Özne nasıl susturulur? Söylemlerden liberal laf ebeliklerine*" adlı bir kitabı bulunmaktadır (Doğu Batı yayınları, 2018, çev. Özge Soysal, Ümit Edeş).

etkisinin hayatın bütününe, bakım ve tedavi vermeye kadar yayıldığı ve sağlık alanında gerçekten de bir yönetim tekniği, ekonomik ve toplumsal bir siyaset olduğudur. Böylece sağlıklı olmak bedensel dönüşümlerin araçlarıyla (estetik cerrahi vb.) olduğu kadar önleyici teknikler (beslenme, cinsellik, kanser, vb.) yoluyla da bedenler ve ruhlar üzerinde hüküm sürme tarzı haline gelir. Yazarlar, Michel Foucault'nun 1982'den 1984'e Collège de France'da *Kendinin ve başkalarının yönetimi* (Foucault, M. 2008 ve 2009) üzerine verdiği son derslerinden olan bioiktidar konulu çalışmalarının ya da Hannah Arendt'in *İnsanlık durumu* (Arendt, H., 1958) üzerine yaptığı çalışmaların çizgisinde ilerler. Ruhsal sağlığın temelleri, kendini gerçekleştirme çerçevesinde değişir. Söz konusu olan artık hastalıklara karşı savaşmak değil, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımladığı gibi "fiziksel, ruhsal ve toplumsal" sağlığı harekete geçirmektir. Akıl sağlığına gelince, bu temeller ilk defa 1952'de yayınlanmış ve o zamandan bu yana düzenli olarak hep aynı yönde gözden geçirilen DSM'nin çerçevesinde yer alırlar. Ruhsal ıstırap, nüfusun genelinden istatistiksel olarak ölçülen bir sapma belirtisi olarak değerlendirilir. Bozukluklar adlandırması altında ifade edilen bu sapma belirtileri, bireyin kötü düzenlenmiş, dolayısıyla da davranışını bozan bir üretimi olarak algılanır ve bireyi yeniden istatistiksel normlara kaydetmek için düzeltilmeleri gerekir. Bu düzeltmeler moleküler (ilaç tedavisi), davranışsal (iyileştirici tedavi) ya da bilişsel (özel eğitim tedavisi) olabilirler. Neoliberal mantık, her bireyin özgür uygun eyleminin hedeflenmesi ve bireylerin kendilerini gerçekleştirme adına kaçınılmaksızın bireylerin yönetilmesini dayatır.

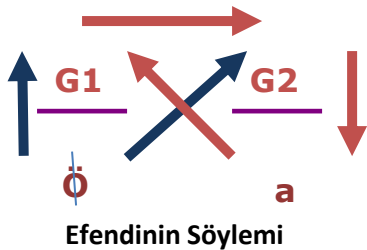
Bu ruhsal tedavi mantığı insan doğasının belirgin bir anlayışı tarafından desteklenir: İnsan, mutluluğunu ve bunun gerçekleşmesini hedefler ve insanların bir kısmında bu gerçekleşmeyi başarısızlığa uğratan şey, kişisel yaşamlarının talihsizlikleridir. Başarısız olanlar başarısızlığa uğrarlar, çünkü uyum sağlamada ya da yetkinliklerde kişisel eksiklik nedeniyle çevrelerinde karşılaştıkları koşullara uyum sağlamayı başaramamışlardır; bu durum da engel terimi altında sınıflandırılır. Sonuç olarak söz konusu olan, farklı tedavi yöntemleriyle bireylere eksikliklerine rağmen daha iyi uyum göstermelerini sağlayacak yöntemler önermektir. Otistik çocukların ebeveynleri gibi kimi siyasiler ve sağlıkçılar tarafından da oldukça savunulan ABA² yöntemi, insanın bu tarz bir kavranışında ortaya çıkar. Şüphesiz ABA yönteminin otistik çocuğun hâlihazırdaki çevresine uyum göstermesindeki cevapları stereotipik olsa da önemli sonuçlar göstermektedir, ama bu her anın yoğun bir özel

² *Applied Behavioral Analysis* ya da Fransızca'da *Analyse appliquée du comportement* (ç.n.)

eğitimden geçmesi pahasıdır ve bu da Dr. J. Itard tarafından Victor de l'Aveyron'a dayatılan terbiyeyi (Malson L., 1964) ya da Antony Burgess'in romanından uyarlanmış Stanley Kubrick'in *Otomatik portakal* filminde Alex Delarge'a (Malcolm Mcdowell'in canlandığı) uygulananı hatırlatmaktan uzak değildir. Stanley Kubrick'in filminden bahsederken kullandığı formül, konumuzun can damarına girebilmek için isabetli gözükmektedir. Filminin "davranışal psikolojinin ve psikolojik koşullamanın, halkı üzerinde geniş çaplı bir kontrol uygulayan ve onları neredeyse robotlaştıran totaliter bir yönetim tarafından kullanılabilen yeni tehlikeli silahlar olup olmadığı sorusunu ele alan toplumsal bir hiciv" olduğunu söyler. Google'ın bilgisayar zekâsıyla, yapay zekâyla donatılmış geleceğin insanı projelerini düşündüğümüzde, uyarıcı nitelikte bir söylem.

Lacan'ın Milano konferansında (Lacan, J., 12 Mayıs 1972) Kapitalistin söylemi olarak nitelendirdiği söyleme, liberalizmi destekleyen bu söylemi nasıl analiz edebileceğimize geri dönelim. Kapitalistin söylemi, Efendinin söyleminde insani öznelleşmenin oluşumundaki temelleri betimleyen yerlerin tersine çevrilmesiyle yazılır.

İnsan varlığının dile kaydolmasından ötürü çevresiyle doğal bir ilişkisi yoktur. Dünyayla olan ilişkisi sadece dilsel temsiller aracılığıyla oluşabilir ve varlığının kendisi ona

insani ortamından gelen adlandırmalara bağlıdır. Lacan, Efendinin söylemini oluştururken memeli insanın bu özelliğini betimler. Özne (Ö), bir gösteren tarafından başka bir gösteren için temsil edilir ve tam da bu adlandırmadan dolayı bir kalıntı meydana gelir, zira hiçbir gösteren öznenin her şeyini söyleyemez. Böylelikle, insan varlığı konuştuğu için kendisini hiçbir zaman bütünüyle dile getiremez, hiçbir zaman kendisini bütünüyle gerçekleştiremez. İnsanı dile girişinden itibaren temellendiren bu söylem, bu özel memelinin çevresine dolaylı erişimin yolunu keser. Dilden zevklenmek ya da simgeselin içinde olmak, Freud'un rüyaların analizinde keşfettiği gibi, soyutlamaya ve arzuya girişe yol açar ama aynı zamanda da arzunun tam olarak gerçekleşmesini engeller. Dil, pür bir zevke erişimin önünü keserek, insanı hazlarını yönetmek için kültürel düzenlenişe tabii olmaya yönlendirir. Başka bir deyişle, nesne *a* (arzu nedeni nesnesi) ve özne arasında bir bağlantının olmayışının gösterdiği gibi, zevkin uygun nesnesine erişmek imkânsızdır. Özne dilin içine girerek, insani bir hastalığa yakalanır: Kastrasyon.

Kapitalistin söylemi şeklinde yazılan liberal buluş, dilin bu imkânsızını ters-yüz etmeye gelir. Otonom seçimleriyle özgür birey, onu belirleyen gösterenleri tek başına üretir: Auto-nomie (kendi kendini adlandırma) dediğimiz şey budur. Artık söz konusu olan gösterene, ona Öteki'den, kısaca toplumsaldan gelen adlandırmalara yabancılaşmış bir özne değildir. Özne kendi belirteçlerinin, onu adlandıran ve dolayısıyla da var eden belirlemelerin tek efendisi olarak kalır. Cinsiyet kuramı ve cinsel davranışların alanında gelişen özgürleşme hareketleri, dünyanın bu yeni düzenlenişinin üzerinde yükselirler: Herkes kendi cinsiyetinde, kim olursa olsun (ebeveynler, toplum, ahlaki ilkeler vb.) bu belirlenime müdahale edilmeksizin kendisini göstermekte özgür olmalıdır. Öznenin kendisi tarafından yapılan bu oto-belirlenim, bizi yöneten eğitimsel ve ahlaki ilkelerin bütün parçalarını kapsar³. Meslek seçiminden, Facebook sayfalarında kendini teşhir etmekten geçerek yemek menülerine kadar, herkes özgürce kim olduğunu ya da daha ziyade başkaları için kim olmak istediğini gösterebilir ve göstermelidir.

Böylelikle dil ve dilin dilbilimsel anlamda ilkökul sınıflarındaki öğrenimi hep performatif olarak sunulur; diğer bir deyişle söylenen aracılığıyla kendini gerçekleştirme eylemi olarak. Performanslar ve davranışlar bakımından okul değerlendirmeleri bu paradigma değişimini yönetmeye gelirler. Oysaki Austin'in göstermiş olduğu gibi (Austin, J.L., 1962) "*sizi karı koca ilan ediyorum*" türündeki, söylemenin eyleme eşit olduğu performansa dayalı bir sözün dilin alanında özel bir konumu vardır. Thinès ve Lempereur'un *Genel İnsani Bilimler Sözlüğü*'nde (Thinès, G. & Lempereur, A., 1975) hatırlattıkları gibi: *Performatif sözceleri dar anlamıyla önermeler olarak ele almak, onları anlamdan çözülmüş (çünkü ne doğru ne yanlış) ilan etmek ya da sahte-önermeler olarak değerlendirmek anlamına gelir, eğer anlam kavramını hakikatin değerlerine ek olarak, sözcüklerin "başarısı" ya da "talihsizliği" gibi kavramları dahil ederek genişletmezsek*. Liberal dünyanın söyleminde kendisini sözcük modeli olarak dayatan performatif, o halde pür bir sözceleme ek olarak öznenin söylediklerinde başarıyı hedeflemesini içerir. Bu durumda öznel hakikatin yerini tutan, bu eklenmiş değerdir ve her şeyi söylemek öznenin sözündeki başarısını gösterir.

³ Bazı anaokullarında çocukların cinsiyet ayırımına tabii olmaması gerektiği salık verilmektedir (kızlar, erkelerle aynı etkinlikleri yapmalıdır, kesinlikle aynı şekilde aynı muameleyi görmelidir, öyle ki cinsiyet belirten zamirlerin (il ve elle / un ve une) kullanımını yasaklamaya varacak kadar.

Gündelik yaşam kliniği bize bunu kendilerini söylediklerinde tanınmış hissetmeyen öznelerin ıstıraplarında aralıksız olarak hatırlatıyor. Bireysel depresyonlar, kolektif ayaklanmalar (burada Ukrayna'nın Rusça konuşanlarını düşünebiliriz), çiftin durumunun üremeyi engellediği durumlarda çocuk sahibi olma hakkı (kısırlık şüphesiz, ama aynı zamanda eşcinsellik) gibi durumlar aynı ruhsal model üzerinde işlemektedir. Söz konusu olan daima öznenin "söylediğinin" tanınması ve eylemde bulunmasıdır. Öznenin sözü etkili olmalı, dahası gerçeklikte etkileri olmalı, performatif olmalıdır.

Şüphesiz toplumsal gerçeklik, biyolojik gerçeklik gibi öznel sözün gerçekleşmesine engel teşkil edebilir ve her zaman da kısmen engellemiştir. Kendiliğın tam ve bütüncül gerçekleşimi her zaman imkânsız olmuştur ve doğa, hastalık, komşumuz tam bir bireysel mutluluğa engel olmuşlardır (Freud, S., Uygarlık ve hoşnutsuzlukları, 1930). Psikanalizin kastrasyon terimi altında kuramsallaştırdığı bu imkânsız mutlulukla ilgili değişen bir şey yoktur. Bununla birlikte arzunun gerçekleşmesinin imkânsızlığıyla karşılaşmak, Efendinin işleviyle düzenlenen söylemde ve Kapitalistin işleviyle düzenlenen söylemde aynı etkileri üretmemektedir. Klasik söylemlerde, arzunun gerçekleşmesinin imkânsız oluşunun etkisi öznenin şikâyetini oluştursa da yasaya gönderimde bulunur ve bastırmayı üretir. Özne, düzen adına arzunun gerçekleşmesinden vazgeçer. Dil sürçmesi, sakar edimler, semptom, rüya, gündelik yaşamın psikopatolojisinin bütün bu işaretleri (Freud, S. 1901) bu öznel bastırılmış arzuları ifade etmeye gelirler. Bizzat toplumsal düzenlenişler, gündelik gerçeklikte engellenen arzunun gerçekleşmesini, bunu gelecekteki bir gerçekleşmeye taşıyarak biçimlendirmeye çalışırlar. Bütün dinlerin cenneti gibi bütün devrim marşlarının yarınlar sözü, arzunun tam ve bütüncül gerçekleşmesinin imkânsızlığı karşısında mutluluğa ulaşma hakkının, özne için her zaman istenilebilir bir hak olan insani talebinin biçimlendirilmesidir. Öznel o halde ifade yolunu mutluluğa erişmede olası yolları bilen, tanıyan Efendiye yöneltmiş şikâyet aracılığıyla bulur. Kral, insanları sıracı hastalıklarından⁴ iyileştiriyordu, kilise mutlakiyetler veriyordu, parti lideri "son kavga"ya doğru önderlik ediyordu ve konuşan varlıklar toplumsal yaşamın bu değişmez düzeni önünde eğiliyorlardı ya da bu düzeni reddediyorlardı. Toplumsal alış-veriş de bazı terimler etrafında düzenleniyordu: Boyun eğme, vazgeçme ve suçluluk bir yanda, itiraz, isyan, şikâyet ve semptom diğer bir yanda. Her semptom, öznel bir varoluş girişimi, mutluluğa ve zevke erişmek için haklı bir talep, bu

⁴ Bir tür verem. (ç.n.)

zevkten vazgeçmeyi dayatan Efendi figürünün her zaman aşırı olan yasaklarına bir isyan olarak anlaşılabilir. Aynı doğrultuda arzunun gelecekte gerçekleşmesine olan inanç, her zaman çocukluğun tamamlanmamışlığının bir özelliği olarak kalmakla birlikte, ilerlemeye ve gelecek sözlerine olan inancı da üretir. Bilimin ve bilginin gelişimi aynı zamanda yabancılaştırıcı da olan bu söz tarafından taşınmıştır.

Dünyayı düzenleyen söylemde liberalizmin zaferi ve kapitalist söylemin baskınlığıyla temsil edilen paradigma değişimi (Lesourd, S., 2005), bireysel zevkin gerçekleşmesinin imkansızlığını yok etmez ama bu imkansızlığın yer aldığı koordinatları değiştirir. Kapitalist söylemin ve her bireyin otonomisinin bu zaferine birçok neden gösterilebilir. Burada iki nedenin altını çizmek önemli: Birincisi XX. yüzyıl boyunca insana çevresi üzerinde gerçek bir kontrol vermiş olan teknolojinin parlak başarısı. İkincisi de tekniğin bu zaferinin sonucu olarak iki dünya savaşının ve atom bombasının icadının tanıklık ettikleri üzere, insanın kendisine kendisini büsbütün yok etme becerisini kazandığı, yığınların teknolojik öldürülüşünün keşfi. İnsan böylelikle mutluluğun gerçekleşmesinde olduğu kadar evrenin ve haliyle kendisinin de yıkımından sorumlu hale gelmiştir. Mutluluğun gerçekleşmesinin imkansızlığı karşısındaki öznel şikâyetin modeli olan ekolojik yakınmadaki laf ebeliği, bunun güncel bir örneğidir. Üstelik bu teknolojik değişimlerin insanın öznelleşmesinde temel bir sonucu olmuştur: Mutluluk arayışındaki başarısızlıktan sorumlu olan dünya düzeni değil – ister Doğa ister Tanrılarla temsil edilsin- insanın kendisidir.

Özne, otonom olarak değerlendirildiği⁵ ve toplumsal düzen öznenin kendisini eylemde gerçekleştirmesini⁶ talep ettiği için tam ve bütüncül doyumun gerçekleşmesinin imkânsızlığının sorumluluğu bireyin omuzlarına yüklenmektedir. Bu başarısızlığa sebep olan yasak değil, öznenin güçsüzlüğüdür. Başarisından olduğu gibi başarısızlığından sorumlu olan sadece öznenin kendisidir. Şikâyet artık Öteki'ye yöneltilemediğinden, bu güçsüzlüğü omuzlamaktan başka çaresi kalmayan özneye geri döner. Bu noktada bir değişiklik meydana gelir ama bu değişiklik hedonist gerçekleşme karşısında insan öznenin ve ıstırabının oluşumunda değil, bu imkânsızlığın nedeninin atfındadır. “Mutluluk arayışındaki” bu “başarisızlıktan” sorumlu olan sadece ve tek başına insanın kendisidir. Bireysel olduğu kadar kolektif de olan bu insani sorumluluğun karşısındaki özneler, bireysel mutluluklarını

⁵ Kendi kendisini tek başına adlandıran.

⁶ Tam da büyük tüketim markalarının sloganlarının söylediği gibi: “Just do it” ya da “Çünkü siz buna değersiniz”.

gerçekleştirme girişimine zorlanırlar. Mandeville'in bir vecizesine göre "*bireysel kusurlar* (haz, lüks, zevk) *toplumsal erdemleri oluşturur*" (Mandeville, B., 1705). Bu gerçekleşme fiili olarak zaten başarısızlığa uğrayacağından, özne bu güçsüzlüğü ya kendisi omuzlar ve depresyona, benliğin değersizleşmesine batar (Chemama, R., 2006) ya da benzerini başarısızlığının nedeni olmakla suçlar ve mutluluğunu eylemde gerçekleştirmesinden alıkoyan benzerinin kötülüğü karşısında nefrete ve savunmacı şiddete yönelir.

Dünyanın düzenlenişinin bu yeni simgesel koordinatları gündelik yaşamın psikopatolojisinde öne çıkarlar. Böylece internet ve sosyal ağlar mutluluğun anında ve zorunlu olduğu bireysel gerçekleştirmelere tanıklık ederler. "Speed dating" gibi karşılaşma siteleri, zevkin gerçekleşmesinin davranışa dökülmesi⁷ ve eyleme koyulması bakımından iceberg'in görünen kısmıdır. Modern dünyada özne varoluşunu ve başkası için ne olduğunu eylemde ispatlamak ve gerçekleştirmek zorundadır. Bu ister her türlü değerlendirmeye ölçülen mesleki performansta, ister moda dergilerinin estetiğinin değerli kıldığı bedensel performanslarda, isterse de birçok televizyon yarışmasının, magazin programlarının starlaştırmasında olsun, özne kendisiyle ve diğerleriyle olan ilişkisinde her zaman *bireysel yapma* ölçüsünde yargılanır. Özne eylemleri etrafında temsil edilir, bu da öznel oluşumdaki adlandırmaya yeni bir yük getirir.

Şüphesiz özne her zaman gösteren tarafından temsil edilmiştir. Bu özellikle birlikte tam olarak temsil edilmenin imkânsızlığı, insan olmanın özelliğidir. Fakat bu adlandırma dünyanın eski düzenlenişinde Öteki'ye bağlıydı. Bu Lacan'a öznenin özne olmasının haşmetmeaplarının öznesi olma sıfatıyla olduğunu söyleten şeydir: Krala bağımlıdır, zira Onun tarafından özne olarak tayin edilmiştir. Adlandırma her zaman simgesel bir düzenlenişe gönderimde bulunur. Bu adlandırmayla özneye kendisini dayatan, öznenin kendi özgün ismidir. Modernite bu veriyi değiştirmiştir ve bu değişimin en güzel örneği artık Fransız yasasında kayıtlıdır. Fransa'da bundan böyle ebeveynler için çocuklarına verecekleri soyadını özgürce seçebilme imkânı vardır. Bay Dupony ve Bayan Durand çocuklarını Dupont, Durand, Dupont-Durand ya da Durand-Dupont olarak adlandırabilirler. Bu durumun bir sonraki kuşakta yol açabileceği soruları tahmin edebilirsiniz. Küçük Dupont-Durand ileride Legrand-Lagarde soyadlı bir genç kızla evlendiğinde ve bu dört soyadından en fazla ikisini seçmek

⁷Freud'un "agieren" kelimesinin Fransızca neolojisi olan "agir" çevirisinden daha güzel bir çeviriyle karşılaşmadım.

zorunda olduklarında hangilerini eleyecekler, hangi ebeveynlerin soyadlarını öldürecekler? Ama bu örnek, -Fransızların büyük çoğunluğu Babanın soyadını ailevi soyadı olarak korumaya devam edip bu yasayı uygulamasalar bile- özneye yöneltilen modern talebin bir örneğidir. Eylemleri aracılığıyla ne olduğunu tayin eden, kendisini adlandıran, öznenin kendisidir. Böylece cinselliğin alanında kendisini gay, hetero, bi olarak adlandırabilir, bunun için eylemlerinin bu adlandırmayla uyumlu olması yeterlidir. Ayrıca özne mesleğinden olduğu gibi, araba markasından ya da siyasi aidiyetinden itibaren kendisini adlandırabilir, hatta adlandırmalıdır. Kişisel adlandırmalarının özelliği oynak olabilmeleridir ve aynı birey, müdavimi olduğu yerlere ve gruplara göre farklı adlandırmalara sahip olabilir. Böylece toplumsal bağ, öznenin kendisini benzerlerinde tanıdığı cemaatçi topluluklardan oluşur. Bunun sonucu modern bireycilik olarak adlandırdığımız toplumsal bağların parçalanması ve etnik ve popülist şiddete yol açan topluluklar arası savaştır.

Modern bireysel otonomiye destekleyen kendini adlandırma, böylece ruhsal ıstırabın bozukluklar sözcüğüyle tarif edilen yeni bir biçimini oluşturur. DSM'deki bozukluklar kendiliğin eylemde gerçekleşmesinin bireysel başarısızlıklarıdır, semptom değerleri yoktur, yani Öteki'den çıkan yasaklar tarafından öznel arzunun gerçekleşmesinin engellenmesi değildirler. Şüphesiz özne günümüzde de arzusunu gerçekleştirilmede engellenmiş olabilir, ama toplumun ondan kendisini eylemde gerçekleştirmesini talep ettiğini ve buna izin verdiğini düşünürsek, hatayı bireysel olarak yüklenmek durumundadır. DSM'nin sadece bir ifadesi olduğu liberal toplumun temeli, semptomsuz bir özne üretmektir ya da diğer bir deyişle arzunun engellenişinin olmadığı öznesiz bir birey.

Bu modernitenin delice bir bahsidir, çünkü hem insanı insanlığını oluşturan kastrasyon yasası karşısında hatalı olarak bırakır, hem de ötekinin sadece varoluşunun dahi bireye dayattığı sınırı yadsıyarak, hâkimiyete dair her türlü şiddeti üretir. Bu sapmaya yakın zamandaki birçok olay tanıklık eder: Avrupa'da halkçılığın yükselmesi, Boko Haram tarafından Nijerya'da liselilerin kaçırlması, Ukrayna'daki Rusya-Avrupa şiddeti. Bu vakaların her birinde, bireyin ya da grubun kendi hakikati ötekinin hakikatine çarpar ve bu da bu farklı ötekiye uygulanan yıkıcı bir şiddeti kışkırtır. Liberalizm, semptomsuz bir toplum oluşturur. Üstelik arzunun gerçekleşmesinin imkansızlığı bireyler-arası şiddette, mağduriyet şikayetlerinin abartılmasında ve davranışlarda açığa çıkar ki bu da liberalizmin kendisini bir semptom yapar.

KAYNAKÇA

Arendt H. (1958). *Condition de l'homme moderne* (éd. 1961). (G. Fradier, Trad.) Paris: Calmann-Lévy.

Austin J. L. (1962). *Quand dire c'est faire* (éd. 1970). (G. Lane, Trad.) Paris.

Chemama R. (2006). *Dépression, la grande névrose contemporaine*. Toulouse: Humus, érès.

Dufour D.-R. (2007). *Le Divin marché*. Paris: Denoël.

Foucault M. (1969). *L'Archéologie du savoir*. Paris: Gallimard, coll. « Bibliothèque des Sciences humaines ».

Foucault M. (2008). *1982-1983 : Le Gouvernement de soi et des autres I*. Paris: Gallimard.

Foucault M. (2009). *1983-1984 : Le Gouvernement de soi et des autres II : Le Courage de la vérité*. Paris: Gallimard.

Freud S. (1901). *Psychopathologie de la vie quotidienne* (éd. 1969). (t. f. Jankélévitch, Trad.) Paris: Payot.

Freud S. (1930). *Le malaise dans la culture* (éd. 1995). (P. Cotet, Trad.) Paris: PUF.

Friedman M. (1962). *Capitalisme et liberté* (éd. 2001). (F. A., Trad.) Paris: à contre courant.

Gori R. et Del Volgo J.M. (2005). *La santé totalitaire. Essai sur la médicalisation de l'existence*. Paris:Denoël.

Hayek F. A., H. (1993). *La présomption fatale : Les erreurs du socialisme*. Paris: PUF, coll. « Libre échange ».

Hume D. (1748). *Enquête sur les principes de la morale* (éd. 1947). (A.Leroy, Trad.) Paris: Aubier.

Lacan J. (12 mai 1972). *Conférence à l'université de Milan, le discours psychanalytique*. Milan: La salamandria.

Lesourd S. (2005). *Comment taire le sujet. Des discours aux parlottes libérales*. Toulouse: Erès.

Malson L. (1964). *Les Enfants sauvages*. Paris: ed. 10/18.

Mandeville B. (1705). *La ruche bourdonnante ou Les crapules virées honnêtes* (éd. 2006). (D. Bartoli, Trad.) Paris: Daniel Bartoli.

Smith A. (1776). *Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations* (éd. 1995). Paris: PUF, coll. « Pratiques théoriques ».

Thinès G. & Lempereur A. (1975). *Dictionnaire général des sciences humaines*. Paris: éditions Universitaires.

Tocqueville A de. (1835-40). *De la démocratie en Amérique* (éd. 2013). Paris: Robert Laffont.